

КОНТРОЛА ВАЗДУШНОГ ПРОСТОРА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ КАО БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВ, РИЗИК И ПРЕТЊА ПО НАЦИОНАЛНУ БЕЗБЕДНОСТ

Ђорђе Ђукић*

Достављен: 26. 11. 2020.

Језик рада: Српски

Кориговано: 24. 05. и 20. 07. 2021.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 16. 09. 2021.

DOI број: 10.5937/vojdelo2104021D

Проблеми који се јављају при покушају ефикасне и право-времене контроле ваздушног простора територије једне земље, окружене изазовима и претњама, све су учесталији. Они настају као процес који прати развој савремених убојних средстава за нападе са земље и из ваздушног простора, повећањем раста претензија великих држава и државних савеза, те развојем и ширењем економског глобализма. Један од узрока који могу довести до губитка суверенитета и територијалног интегритета у ваздушном простору јесте споро и дуготрајно доношење стратешких докумената, који дефинишу контролу овог дела државне територије. Та документа треба да буду прилагођена тако да флексибилно одговарају на изазове и промене које угрожавају територију државе, са посебним освртом на њен ваздушни простор. Кроз приказ и обраду безбедносних изазова, ризика и претњи, овај рад ће указати на проблеме који се јављају при процедурама за контролу ваздушног простора једне државе, у савремено доба, које веома брзо војно и економски флукутира. Испитујући карактеристике ваздушног простора Републике Србије, као дела њене територије, кроз појмове суверенитета и територијалног интегритета, стратегије националне безбедности и стратегије одбране, биће указано на потешкоће и проблеме у његовој одбрани и контроли.

Кључне речи: *ваздушни простор, контрола, безбедност, изазов, претња, национална безбедност*

* Војна академија, Универзитет одбране у Београду, Београд, Република Србија, djordje.djukic78@gmail.com

Увод

Стратегија националне безбедности, како у многим државама, тако и у Републици Србији, не сагледава и не развија детаљно опције по којима се угрожавање националне безбедности све више испољава угрожавањем ваздушног простора (у даљем тексту ВаП), како по питању територијалног интегритета државе – нарушавањем њених граница, тако и по питању суверенитета државе – угрожавајући њено становништво, економију, привреду, здравствени систем и друго. Претње по једну државу, испољене кроз ваздушни простор, као део њене територије, поред војне имају све чешће невојну димензију, димензију сајбер криминала, међународног тероризма и нелегалне трговине оружјем и наркотицима. Тврдње су поткрепљене и тиме што се све већи број оваквих напада, званичних или незваничних, организује високотехнолошким оружјима и апаратима, за које, све чешће, немамо могућност наговештаја ни информација да су се десиле, да се дешавају или да ће се десити.

Као пример угрожавања једне државе често се наводи и нелегално и непријављено превозење опасних материја кроз њен ваздушни простор, промена рута, улазних и излазних коридора авиона моћних авио-компанија, ради уштеде времена – новца, на одређеном лету. Тиме се угрожава остатак цивилно-војног авио-саобраћаја, редовних планских активности у контроли ВаП-а од стране јединица ратног ваздухопловства и противваздухопловне одбране (у даљем тексту РВ и ПВО) те државе, што доводи до угрожавања њеног територијалног интегритета, а тиме и суверенитета.

Сагледавајући карактеристике ваздушног простора Републике Србије, дефиниције и одреднице међународних уговора и споразума, може се закључити колико је сложена контрола овог дела територије. Због тога се ваздушни простор једне државе мора посматрати као посебан подсистем националне безбедности, како у миру, тако и у рату. Само тако могу бити правилно одређени и конкретни изазови, ризици и претње при доношењу докумената битних за безбедност и одбрану државе.

Територијални интегритет и суверенитет државе

Данас се појмови територијални интегритет и суверенитет државе веома различито дефинишу, у зависности од околности у одређеним ситуацијама. Сукобљавања мишљења око дефиниција ова два појма доводе до могућности заштравања односа у региону. Класичне дефиниције ове појмове третирају као неке од главних карактеристика националних држава.

Територијални интегритет – позитивни и негативни примери

Територијални интегритет (лат. *integritas*), који представља потпуност, недељивост, али и беспрекорност, гледано са аспекта територије једне државе, подразумева њену територијалну целовитост и недељивост.¹ Дефинисањем ваздушног простора једне земље, уопште, али и конкретно, говорећи о ВаП-у Републике Србије, може се закључити да недељивост, као једна од карактеристика територијалног интегритета, нема јаку потпору. Ти делови територије једне државе су итекако подељени, како физички тако и интересно, и представљају могући и највероватнији полигон са којег креће дестабилизација, утицаји на суверенитет државе, као и могућност почетка ратних дејстава (нпр. НАТО агресије на разним светским локалитетима).

Примери тумачења и решења питања територијалног интегритета, који се наводе у овом делу рада, а који су општепознати и често обрађивани у литератури, заправо говоре о комплексности, недефинисаности и разноликом арбитражном постављању у тумачењу појма територијалног интегритета. Чак и новија историја даје увид у узроке и последице „играња” територијама држава, које имају проблема са националним мањинама или већинама у одређеним деловима своје или туђе територије и погледе на решавање проблема. Исто тако, појам територијалног интегритета сагледава се и кроз призму контроле ваздушног простора, као дела територије једне државе.

Чак и без анализе прошлости и уласка у историјске и културолошке аспекте ових проблема, уочљиво је да велике силе одлучују када се примењује право на самоопредељење, а када не. Сматра се да се то право арбитражно примењује на међународној сцени.

С друге стране, ситуација са угрожавањем интегритета државе, повређујући јој, одузимајући или бесправно користећи њен ваздушни простор, има неке своје специфичности. Наиме, намера за такву радњу ретко ће бити очигледна и очекујућа, управо због физичког дефинисања територије једне државе изнад ње саме, као и техничких достигнућа и брзине приступа ваздушном простору „државе – жртве”. Ваздушни простор је, још увек, део територије сваке земље, у којем је, на најлакши и најфреквентнији начин могуће нарушити њену безбедност и угрозити њен територијални интегритет.

Примере за такву тврдњу налазимо у блиској прошлости. Наиме, након потписивања техничког споразума између државног руководства и КФОР-а, након борбених дејстава на Косову и Метохији, 1999. године, формирана је „ваздушна зона безбедности” (у даљем тексту ВЗБ), која је на почетку била широка 25 км.² У тој зони, по поменутом споразуму, Србија је морала да повуче све снаге РВ и ПВО,

¹ n.d. *Wikipedia*. <https://sr.wikipedia.org/sr>

² 1999. *Војно-технички споразум*. Куманово.

те да тим снагама ни директно ни индиректно не угрожава зону. У исто време, снаге НАТО-а користиле су ВЗБ, летели својим ваздухопловима кроз њу и вршили аеро-фото снимања дубоко у територији Републике Србије. Та зона је временом смањена на 10 км, а у скорије време је и потпуно релаксирана за цивилни саобраћај, али је и даље под контролом чланице НАТО-а – Републике Мађарске.

Нешто раније, након распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (у даљем тексту СФРЈ), река Дрина је била строго осматрана са великих висина, летелицама Lockheed-SR 71, са висина преко 18 000 m, до 30 км у дубину територије Републике Србије, ради прикупљања података о покрету снага Војске Србије, кретања технике, становништва и осталих елемената, што је директно угрожавало територијални интегритет државе.

Почетком и у првом кварталу 2019. године, сензори за контролу ваздушног простора РС, из састава јединица Војске Србије, почели су да откривају и прате циљеве у ваздушном простору који нису имали легалне и правовремене најаве и пријаве летова изнад територије наше земље. Ради спречавања угрожавања територије и становништва, ангажовани су капацитети јединица РВ и ПВО на откривању претњи, за које је утврђено да су изазиване савременим технолошким средствима за дејства са дистанце.

У последње време све је већа злоупотреба беспосадних и беспилотних летелица, које могу утицати на безбедност на сва три нивоа, како на тактичком, тако и на оперативном и стратегијском. Сви они се тичу контроле ваздушног простора, тј. примене закона, иницијатива и споразума о начину коришћења оваквих уређаја изнад неке државе и њене територије.

Суверенитет државе – појам и врсте

Суверенитет (француски *souveraineté*, од латинске речи *superanus*, врховна власт, неограничена власт, неприкосновеност) представља државе у вршењу спољашњих и унутрашњих послова. Он подразумева слободу и независност од било каквих спољних утицаја на државну врховну власт. Уска повезаност ова два појма и њихова директна пропорција може се пратити кроз генезу односа држава и народа, кроз спољнополитичке и унутрашњополитичке односе. Мисли се, пре свега, на начин решавања питања суверенитета и територијалног интегритета у неким државама, како би се ближе објаснила крхкост у дефинисању ова два појма могу послужити одређени примери. Појам никад експлицитно није дефинисан на међународној сцени, па се често и тумачи на различите начине.³

Суверенитет националне државе има унутрашњи и спољашњи аспект. *Унутрашњи аспект* суверенитета националне државе је аутономија. Народ као нација је аутор закона који су му намењени. Аутодетерминација повлачи одго-

³ Суботић, Страхиња. 2015. „Територијални интегритет и суверенитет насупрот праву на самоопредељење.“ *Институт за Европске послове*. 3. фебруар.

ворност нације за своје одлуке. Нација као извор суверенитета је средство легитимације власти. *Спољашњи аспект* суверенитета националне државе је независност. Спољашњи суверенитет се састоји од способности националне државе да брани своју независност у односу на друге националне државе.⁴

Савремено доба је доба глобализације, у које је услед либерализације разме-не и кретања и услед развоја транснационалних феномена доведено у питање све што је национално, па и суверенитет, а поготово овај спољашњи аспект суверенитета. Већина држава зависи, ако не од ставова и интереса неке моћније државе или савеза, оно бар од средстава и фондова великих финансијских институција. Поред тога, у данашњем свету, суверена власт је често оличена у једној особи (монарх, председник, председник владе и сл.) која има пресудан утицај на доношење одлука, прописивање закона и других нормативно-правних аката (често се за ту личност на челу државе користи и термин „суверен“).⁵

Имајући у виду да се у свету стварају различити савези између држава, може се рећи и да појам суверености у одређеним областима друштвеног живота није у потпуности одржив, пошто постоје одређене регулативе које су обавезујуће за све државе чланице. Као пример може се навести Европска унија, где су одређени акти њених институција обавезујући за све државе чланице.

На основу наведених схватања појма суверенитета може се закључити да постојање једне државе, дакле, подразумева и њену сувереност. То је особина државне власти да се она свесно и добровољно додели појединцу или групи људи на одређеној територији. Та група ће владати над становништвом, удруженим ради заштите, очувања територије и одбране од непријатеља. Та власт је независна од мешања споља и слободна да уређује друштвено уређење у оквиру своје територије.⁶

Испољавање државног суверенитета на ваздушни простор једне државе уско је повезано за многе међународне споразуме о коришћењу ваздушног простора.

Суверенитет и територијални интегритет Републике Србије

Очување суверенитета и територијалног интегритета Република Србија дефинише кроз Устав Републике Србије,⁷ Стратегију националне безбедности Републике Србије,⁸ Стратегију одбране Републике Србије⁹ и остала акта и до-

⁴ Ћирић, Јована. 2008. „Суверенитет у савремено доба.“ *Филозофија и друштво*, страна 3.

⁵ Шаботић, Хајрудих. 2017. *Могући облици угрожавања ваздушног простора Републике Србије*, Београд, страна 8.

⁶ Ибид.

⁷ „Службени гласник РС”, број 98 од 10. новембра 2006.

⁸ „Службени гласник РС”, број 94 од 27. децембра 2019.

⁹ „Службени гласник РС”, број 94 од 27. децембра 2019.

кумента, кроз која детаљније одређује своје националне интересе, путем сагледавања изазова, ризика и претњи.

Национални интереси, као трајна потреба и тежња Републике Србије и њених грађана, засновани су на универзалним и националним вредностима које произилазе из Устава и наслеђа српског народа и свих грађана који живе у Србији. Основне националне вредности јесу: слобода, независност, мир, безбедност, демократија, владавина права, социјална правда, људска и мањинска права и слободе, једнакост и равноправност грађана, толеранција, транспарентност, солидарност, родољубље и здрава животна средина. Остваривањем националних интереса штите се основне националне вредности.

Национални интереси Републике Србије јесу: очување суверености, независности и територијалне целовитости; очување унутрашње стабилности и безбедности; очување постојања и заштита српског народа где год он живи, као и националних мањина и њиховог културног, верског и историјског идентитета; очување мира и стабилности у региону и свету; европске интеграције и чланство у Европској унији; економски развој и укупни просперитет и очување животне средине и ресурса Републике Србије.¹⁰

Очување суверености, независности и територијалне целовитости услов је опстанка Републике Србије као државе. Остваривање националног интереса темељи се на међународном праву, културно-историјском наслеђу и основним националним вредностима. Заштитом и остваривањем националног интереса обезбеђује се право независног вршења законодавне, извршне и судске власти на целокупној територији Републике Србије, те очување целовитости њене територије, безбедности становништва и непрекидност привредних активности, у складу са Уставом. Своје тежње у оквиру тог интереса Република Србија реализује у складу са међународним правом, преузетим и ратификованим међународним обавезама. У вези с тим, не признаје противправно одвајање било ког дела своје територије.¹¹

Очување унутрашње стабилности и безбедности услов је непрекидног развоја свих делова друштва, рационалне употребе расположивих ресурса и задовољења потреба грађана. Остваривањем тог интереса обезбеђује се заштита државе, друштва, грађана и имовине од угрожавања, што доводи до побољшања квалитета живота грађана и боље институционалне изграђености и ефикасности. Такође, то омогућава унапређење привреде, изградњу поверења и сарадње, те грађанске одговорности, што, у крајњем, резултира чињеницом да је Република Србија пожељно место за живот и рад.¹²

На основу до сада наведеног, кроз Стратегију националне безбедности, а ради очувања суверенитета, независности и територијалне целовитости, Репу-

¹⁰ Стратегија Националне безбедности, „Службени гласник РС“, број 94 од 27. децембра 2019.

¹¹ Ибид.

¹² Ибид.

блика Србија реализује и један од циљева који се директно и индиректно могу повезати са контролом ваздушног простора. Набавком нових средстава и система ПВО, као што је „панцир С1”, радара АН/ТПС-70, ремонт авиона МиГ-29, набавком нових хеликоптера и њихово имплементирање у систем одбране, противник се одвраћа од оружаног угрожавања и поставља се основ за ефикасну одбрану државне територије. Кроз Политику одбране, очување унутрашње стабилности и безбедности Републике Србије и њених грађана, унапређење безбедности грађана, државе и друштва, једним делом се остварује и ефикасном контролом ВаП-а Републике Србије. Очување мира и стабилности у региону и свету огледа се кроз учешће војних и цивилних капацитета у мултинационалним вежбама са снагама РВ и ПВО западног и источног блока.

Као пример може послужити заједничка вежба са снагама ПВО Руске Федерације, на којој је вршено гађање из новонабављеног система „панцир С1”, крајем 2019. године. Од заједничких активности са земљама НАТО-а треба поминути вежбу „Шабла 2019”, на којој су такође учествовале јединице РВ и ПВО Војске Србије, које су гађале циљеве у ВаП-у.

Ваздушни простор као део суверенитета и територијалног интегритета државе

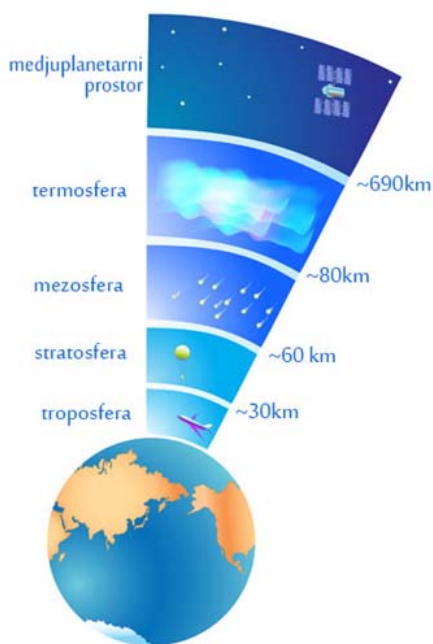
У одређењу појма суверенитета ваздушног простора велики допринос дао је Предраг Пејчић по којем „ставови о суверености у ваздушном простору датирају раније него што се обистинила идеја човека да се вине у ваздух и направила револуционаран заокрет у науци и технологији, односно приближила људе и допринела стварању и одржавању пријатељства и разумевања међу нацијама и народима света”.¹³ У овом делу рада говориће се о дефинисању ваздушног простора једне државе, његовим карактеристикама и поделама, конкретно везанима за простор изнад Републике Србије.

Дефиниција ваздушног простора

По физичкој дефиницији, ваздушни простор је, као географски појам, гасовити омотач Земље који се простира од површине Земље у висину.¹⁴ Његова горња граница није прецизно одређена, јер се то није разматрало све док нису започеле људске активности у простору који се сматра надваздушним, односно у свемиру.

¹³ Пејчић, Предраг. 1980. „Неповредивост ваздушног простора” ВИЗ.

¹⁴ Станковић, Витомир. 2012. „Контрола и заштита ваздушног простора Републике Србије.” *Војнотехнички гласник*, октобар.

Друштвена дефиниција одређује ваздушни простор државе као простор у вертикалној и хоризонталној равни изнад њене територије и акваторије, који чини део њеног државног подручја и на који се простира њен суверенитет. Ваздушни простор државе је неповредив. Ова констатација има више недостатака из неколико разлога. Са становишта докумената који дефинишу интегритет и стратегијске основе једне државе, она се може прихватити као изворна. У свим осталим случајевима уочљиво је да је неповредивост ваздушног простора једне државе веома крхка категорија и да се у сваком тренутку може довести у питање наведени појам неповредивости. Наиме, сваки објект у ваздушном простору изнад једне државе у сваком тренутку може постати објект који је повредио тај простор, без могућности да та претња моментално буде отклоњена. Горња граница ВаП-а државе није прецизно одређена, али је у пракси ограничена на могућност сензора (радара) и висине на којој он открива циљ. Условно се простор у вертикалној равни ограничава на око 30 км од површине копна и мора, а у хоризонталној равни он се простира над читавом државном територијом, укључујући и простор над непријатељском територијом до дубине на којој се тај простор може ефикасно контролисати.

Као потенцијално ратиште, ВаП подлеже посебним правилима међународног права. У контексту оперативно-стратегијских разматрања, ВаП представља простор изнад одређене земље или ратишта, односно изнад читаве територије захваћене ратним дејствима и означава средину у којој и кроз коју се одвијају борбена дејства јединица.

Са правног аспекта, ВаП државе дефинише се као простор изнад копна и мора који представља саставни део територије над којим држава врши суверену власт. Над отвореним морем ВаП је слободан и не подлеже суверенитету држава. Последњих 50 година масовно се експлоатише и део атмосфере изнад територије једне државе, изнад 400 километара, због научних истраживања, рада опреме за телекомуникације и опреме за снимање остатка међупланетарног простора. Наравно, тај простор се користи и за постављање платформи за војна деловања, за балистичке пројектиле, шпијунажу, итд. Отуда се може посумњати у тврдњу да је ваздушни простор неке државе под њеним суверенитетом, јер јој је тај део територије недокучив.

Карактеристике и подела ВаП-а Републике Србије

Република Србија дефинисала је свој ВаП у Закону о ваздушном саобраћају. У члану 4. Закона о ваздушном саобраћају ВаП РС је одређен као „простор изнад територије Републике Србије”.¹⁵ У истом члану Закона о ваздушном саобраћају се наводи и да је коришћење ВаП-а РС слободно за све ваздухоплове који обављају ваздушни саобраћај према међународним актима, законом и другим прописима. Дефинисањем ВаП-а на овакав начин РС није прецизно одредила његову горњу границу (висину).

Ваздушни простор ВаП-а може се поделити на контролисани и неконтролисани. Контролисани ВаП (Controlled airspace) јесте простор одређених димензија у којем се пружају услуге контроле летења у складу са класификацијом ВаП-а и подразумева:

- завршну контролисану област (Terminal Control Area, TMA),
- контролисану зону (Control Zone, CTR),
- контролисану област (Control Area, CTA),
- горњу контролисану област (Upper Control Area, UTA).

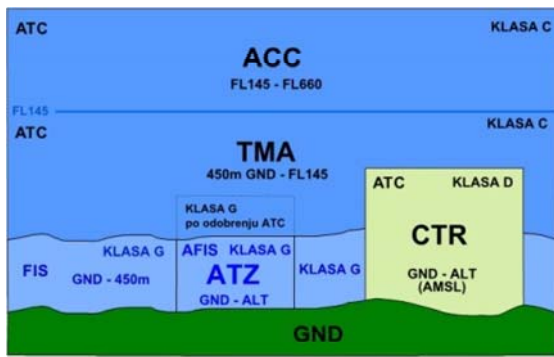
Неконтролисани ВаП подразумева простор слободног летења у којем се пружа услуга информисања у лету и покреће акција трагања и спасавања. У зависности од нивоа обезбеђења ваздушног саобраћаја, врсте летова и правила за извршење тих летова и контролисани и неконтролисани ВаП деле се на класе у складу са Међународном организацијом цивилног ваздухопловства (у даљем тексту ICAO¹⁶) документом Аппех 11. Према овој подели, постоји седам класа ваздушног простора (А-Г). Свака земља чланица ICAO одлучила се за примену класа према сопственом ваздушном саобраћају, географским карактеристикама и техничкој опремљености. У Републици Србији примењују се ICAO класе Ц, Д и Г ваздушног простора.¹⁷ На међународном нивоу стратегије ВаП-а засноване су на његовој хармонизацији класификације. Основна замисао је да

¹⁵ Закон о ваздушном саобраћају, „Службени гласник РС” број 73/2010, Београд, 2010.

¹⁶ ICAO – International Civil Aviation Organization (Међународна организација за цивилно ваздухопловство).

¹⁷ Уредба о класама ваздушног простора Републике Србије и условима за њихово коришћење, „Службени гласник РС”, бр. 106/2013.

се корисницима ВаП-а олакша коришћење тако што би се ускладиле његове класе. Током времена, постојећих седам класа би се свело на три категорије ваздушног простора (iNtended, **K**nown, **U**n-known), а затим на две (**K**nown, **U**n-known). У сарадњи са ИКАО ради се на прописивању услова за коришћење ових категорија ваздушног простора.

Након ових подела може се рећи да је ВаП РС прецизно класификован, а у свакодневном раду Контрола летења Србије и Црне Горе SMATSA доо (*Serbia and Montenegro Air Traffic Services*) пружа услуге контроле летења на свим висинама. По међународним стандардима, свака држава има обавезу контроле и заштите свог ВаП-а, која проистиче из чланства у међународним организацијама и прихватања регулатива које се односе на међународни ваздушни саобраћај.

Један од најзначајнијих докумената је и ИАСТА споразум (*International Air Service Transit Agreement* – Међународни споразум о одвијању ваздушног саобраћаја), донесен на Чикашкој конвенцији 1944. године, а који дефинише девет основних слобода.

Прва два права у ваздушном простору су обавезујућег карактера за све потписнике ИАСТА споразума.

Прва слобода подразумева слободан прелет изнад територије земље потписнице споразума.¹⁸

Друга слобода дозвољава слободно због одржавања авиона, допуне горива и сличних активности, али без права на превоз путника и робе. Иако су прве две слободе гарантоване свим потписницама ИАСТА споразума, треба напоменути да се међу потписницама до сада нису нашле неке од највећих земаља на свету, попут Канаде, Кине, Русије, Бразила и Индонезије. Земље које нису потписнице ИАСТА споразума, наведена права прелетања и слетања на територију друге државе решавају билатералним споразумима. То значи да европске авио-компаније, приликом лета ка Далеком истоку, морају да поседују посебно одобрење од

¹⁸ 1944. „The convention on International Civil Aviation.” *Chicago Convention*. Chicago.

Русије за прелет над најкраћом трансибирском рутом. Русија овај прелет наплаћује, што је повод за честе несугласице између ове државе и Европске уније. Земље потписнице IАСТА споразума су заједничком сагласношћу учиниле прве две слободе аутоматским, што није случај са осталим слободама у ваздушном простору, о којима се одлучује у сваком појединачном случају.¹⁹

Трећа и четврта слобода иду заједно и чине основу свих редовних и путничких и карго линија. Ове две слободе пружају могућност прелета авио-компанији из једне земље у другу, превозећи притом путнике и робу према унапред утврђеном реду летења. Будући да се ове слободе успостављају билатералним и мултилатералним споразумима, оне могу бити и рестриктивне, односно такве да ова права пружају само националним авио-компанијама земаља потписница IАСТА споразума.²⁰

Пета слобода у ваздушном саобраћају подразумева право обављања саобраћаја између две земље, са комерцијалним слетањем у трећу земљу. Ову слободу има авио-компанија из Белорусије, којој је омогућено да лети до Србије, са правом слетања у Будимпешту и превоза путника из ове тачке међуслетања. Пета слобода је веома ретка, и ужива је тек неколико држава у свету. Осим белоруске авио-компаније, исто право је од италијанских власти добила и авио-компаније Емиратес, која на свом лету од Дубаија до Њујорка може да слеће и скупља путнике и у Милану. Мађарска је пету слободу доделила авио-компанији Qatar Airways на рути Доха–Будимпешта–Загреб. Пета слобода је изузетно цењена међу авио-првозницима, јер смањује ризик на мање траженим рутама као и оперативне трошкове, а све то уз значајно повећање прилива.²¹

Шеста слобода може се протумачити као варијација пете слободе. Она дозвољава иностраној авио-компанији да на лету између две иностране дестинације слети у своју земљу, где може да преузме путнике и робу.²²

Седма слобода омогућава авио-компанији једне земље да одржава међународну авио-линију између друге две земље. То је најчешћа и најпознатија слобода која се примењује у ваздушном простору.²³

Осма слобода такође представља варијацију пете слободе. Она пружа могућност авио-компанији да успостави линију из своје земље са дестинацијом у другој земљи, али са правом да у њој изврши међуслетање.²⁴

Девета слобода представља варијацију седме слободе. Авио-компанија из једне земље може да лети у домаћем саобраћају друге земље без икаквих ограничења, што није толико често с обзиром на то да стране авио-компаније на тај начин остварују велика права. Ову слободу ужива велики број low cost авио-компанија.²⁵

¹⁹ 1944. „The convention on International Civil Aviation.” *Chicago Convention*. Chicago.

²⁰ Ибид.

²¹ Ибид.

²² Ибид.

²³ Ибид.

²⁴ Ибид.

²⁵ Ибид.

Безбедносни изазови у контроли ваздушног простора државе

Контрола и заштита суверенитета ВаП-а РС је основни и свакодневни задатак РВ и ПВО у миру. Да би се сагледали сви могући изазови, односно потенцијални облици угрожавања безбедности ВаП-а РС у миру, врши се анализа могућих ризика и претњи по овај простор. Анализирају се и објекти заштите од угрожавања из ВаП-а, сопствене могућности за његову контролу и заштиту и предлог употребе снага.

Геостратегијски положај РС, са аспекта контроле и заштите суверенитета ВаП-а је неповољан, пре свега због мале дубине територије и великог интензитета ваздушног саобраћаја. Имајући то у виду, пред снаге за контролу и заштиту суверенитета ВаП-а РС, намеће се правовременост откривања, идентификације и поузданог праћења могућих средстава угрожавања из ваздушног простора.

Безбедносно окружење РС, а самим тим и ситуација у ВаП-у РС тренутно је стабилна, а фактор нестабилности може бити сложена политичка и безбедносна ситуација у БиХ и Северној Македонији, те стално присутна неизвесност на територији Косова и Метохије. Чињеница да је Црна Гора приступила НАТО-у, те да постоји могућност да изађе из система заједничке контроле ваздушног простора (SMATSA), као и отварање доњег слоја летења изнад КиМ, такође може усложити безбедносну ситуацију ВаП-а РС.

На безбедност ВаП-а РС у последње време значајно утичу дронави и беспилотне летелице. Њихова употреба је регулисана Правилником о беспилотним ваздухопловима,²⁶ по којем је потребна претходна најава, тј. алокација ваздушног простора у којем ће се ове летелице користити. На тај начин стиче се увид у активност овакве врсте летења. Проблем представљају тзв. илегални корисници који не најављују летење и свакако могу злоупотребити ову врсту средстава. Систем РВ и ПВО за контролу и заштиту ВаП-а РС није намењен, а и нема техничка средства која омогућавају ефикасну контролу употребе оваквих летелица. С тим у вези, ради ефикасног супротстављања злоупотреби дронава потребно је учешће и других структура, како система одбране (Министарство унутрашњих послова, Војнообавештајна агенција, Војнобезбедносна агенција), тако и осталих цивилних структура које регулишу њихово летење.

У нашем региону постоје подручја у којима или није потпуно дефинисано ко врши заштиту ВаП-а или су постојеће и декларисане снаге недовољне. Не постоји у потпуности развијен систем за контролу и заштиту ВаП-а Босне и Херцеговине (у даљем тексту БиХ) и изнад Косова и Метохије (у даљем тексту КиМ). Може се очекивати да ће међународни фактори притисцима успоставити контролу и заштиту ВаП-а и над овим подручјем, што може имати ширу политичку и дипломатску димензију посредног ширења утицаја. Пошто је Србија за-

²⁶ „Службени гласник РС”, број 1 од 10. јануара 2020.

узела статус „војно неутралне” државе, мора се озбиљно схватити чињеница да су остале земље у окружењу, осим БиХ и Северне Македоније (ускоро улази у НАТО), чланице НАТО-а. Неке од тих земаља врше контролу и заштиту суверенитета ВаП-а сопственим снагама (Мађарска, Румунија, Бугарска и Хрватска), док авиони земаља чланица НАТО-а контролишу ВаП Албаније и Црне Горе. Све наведене земље, поред националних оперативних центара, шаљу слику о ситуацији у ВаП-у изнад своје територије у Комбиновани ваздухопловни оперативни центар у *Torejonu* у Шпанији.

Поред свега наведеног, изнад територије КиМ свакодневно се реализују летачке активности хеликоптера Међународних мировних снаге под вођством НАТО-а, чији је задатак чување реда и мира, односно одржавање сигурности на (у даљем тексту КФОР). Од појаве мигрантске кризе КФОР је интензивирао извиђачке активности из ВаП-а, посебно у рејону административне линије са РС, пре свега ради контроле илегалних кретања миграната, али и откривања и праћења илегалних активности криминалних и екстремистичких група. Једна од редовних летачких активности у ВаП-у изнад територије КиМ јесу прелети транспортне авијације НАТО-а за потребе КФОР-а. Овакви летови се редовно пријављују приликом прелета одобреним рутама кроз ВаП РС. Поред ових војних летова, свакодневно се у ВаП-у изнад територије КиМ, са слетањем и полетањем на аеродром Приштина, реализују прелети комерцијалних цивилних авиона, затим приватне авијације (нпр. за медицинска превозења), као и авиони изнајмљени за потребе превозења одређених политичких делегација. Овакви летови углавном не представљају претњу за угрожавање суверенитета ВаП-а РС. Комерцијалним ваздухопловима који слећу и полећу са аеродрома Приштина забрањен је прелет преко територије РС. Међутим, последњих година дана повремено се региструју летови који одступају од коридора најављених у пријавама и најавама летова, па се реализују преко дела територије РС (на пример, уместо да са КиМ изађе у ВаП Македоније, авион директно одлети у правцу Врања и одатле „пресече” према ВаП-у Бугарске и слично). Овакви летови могу представљати потенцијални ризик и, уколико се региструју, захтевају што хитније реакције дежурних снага за контролу и заштиту суверенитета ВаП-а РС.

Међународни тероризам такође може угрозити безбедност региона у наредном периоду. Иако је процена да је ниво претње мали, безбедност РС може бити угрожена терористичким дејствима у ВаП-у и из њега по једном од следећих модела: отмица ваздухоплова, самоубилачка дејства уз употребу ваздухоплова и дисперзија хемијског и биолошког оружја из ваздухоплова. Терористи могу извршити отмицу нашег или страног путничког авиона и присилно га спустити на неки од аеродрома у РС или у иностранству, захтевајући испуњење одређених политичких или других услова, уз претњу да ће побити таоце у случају да се њихови услови не испуне. Такође, отети авион може бити усмерен на виталне објекте на земљи, присиљавањем пилота да то уради или преузимањем контроле над летелицом. Овакве акције могле би да изведу националистичке или исламистичке терористичке групе чији су припадници пореклом из РС. Међутим, због сложености такве организације, већа је вероватноћа да самоуби-

лачка дејства уз употребу ваздухоплова организују и изведу међународне терористичке организације уз помоћ и садејство локалних терористичких група.

Република Србија изложена је свим наведеним и другим ризицима због своје неутралне позиције, јачања албанског фактора и немогућности да контролише невојне претње на простору Косова и Метохије, јачања сепаратизма и верског, пре свега исламског екстремизма. С тим у вези, постоји и реална могућност да ови ризици буду испољени и кроз ВаП РС.

Безбедносни ризици у контроли ваздушног простора

Главни безбедносни ризици, могуће претње и облици угрожавања снага и средстава за контролу и заштиту ВаП-а, у току самог извођења операције контроле и заштите ВаП-а Републике Србије, јесу следећи:

- угрожавање безбедности ваздушног саобраћаја услед лоше цивилно-војне координације (алокација ВаП-а приликом подизања пара ловачке авијације (ЛА) ради идентификације и пресретања);

- отицање тајних војних података о организацији и начину употребе система ПВО (командовање, стање и употребе ЛА и артиљеријско-ракетних јединица за противваздухопловна дејства (АРЈ за ПВД), тренутне могућности система ПВО и сл.);

- интензивно електронско ометање система за осматрање и контролу летења (радарски системи и слетни системи контроле летења);

- угрожавање командно-информационих система (КиС) и система командовања услед сајбер напада;

- пад система за најаву и пријаву летења цивилних и војних ваздухоплова (АФТН мрежа)²⁷ и система за контролу летења услед сајбер напада;

- намерно изазивање кварова на системима за откривање и праћење циљева у ВаП-у (радарски положаји ВС и СМАТСА), система за ПВД и ловачке авијације на мирнодопским локацијама и

- прекид телекомуникације са отетим ваздухопловом или ваздухопловом у нужди.

У савремено доба пренос информација и безбедност преноса информација избијају у први план, када се ради о системима за контролу и заштиту ВаП-а и контролу ваздушног саобраћаја („етхернет” или друга врста информационих мрежа). Технолошки развој данас је омогућио широј јавности приступ модерним техничким средствима телекомуникација, али и оним средствима којима се и извиђају или ометају телекомуникације. С тим у вези, честа је појава терористичких активности везаних за дејство на системе телекомуникација и електронских средстава, па самим тим и на системе праћења и контроле ваздушног саобраћаја. Наведени облици угрожавања, где је главни узрок могући приступ комуникационим технологијама и терористичким организацијама, представљају

²⁷ Aeronautical fixed telecommunication network (Аеронаутичка фиксна телекомуникациона мрежа).

озбиљан проблем у системима аутоматизоване обраде података о ситуацији у ВаП-у. Томе доприноси и тренд експоненцијалног повећања густине ваздушног саобраћаја, а самим тим и зависност човека од таквих система.

Како су потенцијални безбедносни изазови, ризици и претње од угрожавања безбедности ВаП-а стално присутни, само превентивним деловањем може се постићи крајње жељено стање безбедности ВаП-а Републике Србије. Превентивни облици деловања пре испољеног угрожавања безбедности ВаП-а, са становишта утицаја на систем његове безбедности су:

- врхунска обученост сваког појединца у систему контроле и заштите ВаП-а;
- стално праћење услова у којима се изводи операција контроле и заштите (КиЗ) ВаП-а у миру;
- непрекидна анализа могућих изазова ризика и претњи по безбедност ВаП-а;
- израда и стална доградња докумената који регулишу поступке у случајевима повреде ВаП-а и терористичких претњи у и из тог простора;
- унапређење сарадње и координације са свим структурама за КиЗ ВаП-а;
- одржавање средстава ангажованих у контроли и заштити ВаП-а у максимално исправном стању;
- примена свих прописаних мера безбедности летења и употребе борбених система ангажованих у систему ПВО и
- примена свих мера безбедности ради спречавања отицања тајних војних података и спровођење мера криптозаштите података.

Превентивни облици деловања након испољеног угрожавања безбедности ВаП-а, са становишта утицаја на систем његове безбедности су:

- детаљна анализа свих процедура у току извођења операције КиЗ ВаП-а;
- свеобухватна анализа корака у реализацији процедуре заштите ВаП-а и
- примена система научених лекција у организацији и реализацији КиЗ ВаП-а.

Све наведене мере превенције су само предуслов, али не и гарант успеха извођења операције контроле и заштите ВаП-а, јер је сваки случај угрожавања његове безбедности посебан, другачији и непоновљив. Много је варијабли, које у датом тренутку и ограниченом времену за реакцију снага за КиЗ ВаП-а могу бити непознате.

Земље у окружењу, својим системима за контролу суверенитета и територијалног интегритета сопственог ВаП-а, у неком тренутку могу представљати претњу по ваздушни простор Србије и искористити га за угрожавање наших националних интереса.

Циљеви и задаци контроле ваздушног простора

Многе државе кроз стратегије националне безбедности нису детаљно сагледавале и анализирале могућност угрожавања ваздушног простора са аспекта угрожавања националне безбедности, изузев у смислу војних претњи из тог простора. Развојем друштва и технологије, као и њихове масовне примене и доступности широким масама (па и терористичким организацијама, које распо-

лажу респектабилним најновијим информатичким средствима), могуће је извести напад искључиво из ВаП-а, уз логистичку помоћ са земље. Контрола ВаП-а у миру обухвата низ активности ради откривања, идентификације и праћења ваздухоплова, координације рада са контролама летења суседних држава, давања обавештења ваздухопловима у лету, пружања помоћи летелицама у нужди и покретања акција трагања и спасавања.

У оружаним сукобима превласт у ВаП-у обезбеђује значајне војне предности, омогућавајући сопственим снагама већу слободу акције у току извршавања додељених задатака, смањујући њихову рањивост на дејство непријатеља. Значај ваздушног простора, као једне од димензија ратовања, која у савременим ратовима постаје једна од најважнијих, има стратешки значај за сваку државу и за очување њеног суверенитета и интегритета. Самим тим, безбедност ВаП-а у односу на његов значај долази у жижу интересовања свих који воде рачуна о националним интересима државе, али и оних који желе да угрозе те интересе.

Систем контроле и заштите ВаП-а представља скуп мера, радњи и поступака на очувању суверенитета ВаП-а РС и обухвата: осматрање, идентификацију, поступке у случају његове повреде и терористичких претњи, као и цивилно-војну координацију.

Осматрање ВаП-а РС јесте јединствен систем који обухвата све цивилне и војне потенцијале, а врши се ради успостављања и одржавања захтеваног нивоа заштите ВаП-а и обезбеђивања ваздушног саобраћаја изнад територије РС.²⁸

Идентификација ваздухоплова у ВаП-у РС обавља се ради спречавања његове повреде и обезбеђивања безбедног одвијања ваздушног саобраћаја. Идентификација ваздухоплова врши се на јединствен начин (по међународно прописаним стандардима), а на основу споразума између Министарства одбране и пружаоца услуга у ваздушној пловидби кога овласти Влада (Контрола летења Србије и Црне Горе СМАТСА д.о.о).²⁹

Поведа ВаП-а је улазак страног ваздухоплова у ВаП РС, односно његов излазак из тог простора, супротно инструкцијама пружаоца услуге контроле летења, или летење домаћег ваздухоплова или страног ваздухоплова супротно условима који су наведени у одобрењу надлежног органа или плану летења.³⁰ Повредом ВаП-а сматра се и летење страних диригованих и недиригованих летећих објеката³¹ у том простору без дозволе Министарства одбране.

Терористичка претња из ВаП-а РС је свака претња, активност или незаконита радња која може угрозити ваздухоплов, путнике и људске и материјалне ресурсе наше земље. Процедуре за поступање надлежних органа у случају терористичких претњи прописују се актом Владе, а на предлог Министарства одбране (Стандардна оперативна процедура ОЦ РВ и ПВО у случају терористичке претње из ВаП-а).

²⁸ Члан 21. Закона о ваздушном саобраћају Републике Србије.

²⁹ Члан 22. Закона о ваздушном саобраћају Републике Србије.

³⁰ Члан 23. Закона о ваздушном саобраћају Републике Србије.

³¹ Направа без посаде, која за свој погон користи мотор и своје летове извршава у привремено издвојеном делу ВаП-а.

Цивилно-војна координација и систем комуникације који се одвијају ради заштите ВаП-а РС уређују се посебним уговорима које закључују Министарство одбране и ваздухопловни субјекти (Директорат цивилног ваздухопловства и надлежни пружалац услуга у ваздушној пловидби – СМАТСА). Послове цивилно-војне координације и размене информација између Војске Србије и пружаоца услуга у ваздушној пловидби кога овласти Влада, о ситуацији у ВаП-у РС обавља јединица за цивилно-војну координацију коју оснива Министарство одбране. То је одељење за контролу и заштиту ВаП-а у саставу РВ и ПВО и директно је потчињено команданту РВ и ПВО, а физички се налази у СМАТСА.

Може се закључити да је систем контроле и заштите ВаП-а РС изузетно сложен. Он не обухвата само војне системе за његову контролу и заштиту већ и цивилне потенцијале. То се постиже међусобном координацијом у постизању безбедности ВаП-а изнад територије РС, као и сигурности ваздушне пловидбе цивилних и војних ваздухоплова изнад наше територије. Систем је, такође, дефинисан и међународним уговорима и прописима о ваздушној пловидби.

Цивилна контрола ваздушног простора Републике Србије

Директорат цивилног ваздухопловства РС је јавна агенција која обавља послове државне управе који су јој поверени Законом о ваздушном саобраћају РС. Правни положај Директората цивилног ваздухопловства дефинисан је.³²

На основу законских обавеза институционалне и функционалне раздвојености између регулатора и пружаоца услуга ваздушног саобраћаја у РС извршена је подела послова и надлежности у систему управљања саобраћајем у ВаП-у. Формирана је Контрола летења Србије и Црне Горе СМАТСА и Директорат цивилног ваздухопловства РС. Контрола летења Србије и Црне Горе (СМАТСА) пружа услуге контроле летења у ВаП-у укупне површине 145.556 км², који обухвата ВаП РС, државе Црне Горе, део ВаП-а изнад Јадранског мора, и још увек 55% горњег ВаП-а БиХ изнад 10.000 метара.

Директорат је национално надзорно тело РС у ваздушној пловидби. Он издаје сертификате о оспособљености за пружање услуга у ваздушној пловидби и проверава да ли пружаоци услуга у ваздушној пловидби и даље испуњавају услове за пружање услуга.³³ Такође, доноси прописе и првостепене управне акте, издаје јавне исправе, води евиденције, обавља проверу над ваздухопловним субјектима, учествује у раду међународних ваздухопловних организација и институција и њихових радних тела и сарађује с надлежним органима других

³² Закон о ваздушном саобраћају, „Службени гласник РС” број 73/10, 57/11, 93/12, 45/15, 66/15 – др. закон и 83/18 и 9/20.

³³ Закон о ваздушном саобраћају, Службени гласник РС” број 73/10, 57/11, 93/12, 45/15, 66/15 – др. закон и 83/18 и 9/20.

држава. У складу са законом којим се уређује ваздушни саобраћај, Директорат обавља послове који се односе на сигурност и безбедност ваздушног саобраћаја, уређење ВаП-а, прати и оцењује захтеве међународних организација цивилног ваздухопловства ради укључења у домаћу регулативу.

Војна компонента и системи за контролу ваздушног простора

Законом о ваздушном саобраћају РС, Министарству одбране одређена је законска обавеза да регулише контролу и заштиту ВаП-а. Надлежности Министарства одбране у заједничком цивилно-војном систему управљања ваздушним саобраћајем за потребе одбране уређене су чланом 21. Закона о одбрани.³⁴ По доктринарним документима, кроз одређивање мисија и из мисија проистеклих задатака, овај задатак обавља РВ и ПВО који спроводи организовање и функционисање стално задејствованих снага за контролу и заштиту суверенитета ВаП-а РС.

У току рата, контролу и заштиту суверенитета ВаП-а РС, РВ и ПВО реализује свим расположивим снагама и у координацији са осталим снагама Војске Србије. Крајњи циљ представља постизање различитог степена контроле и заштите ВаП-а. Контрола ВаП-а може варирати од локалног, у одређеној области или делу зоне, до контроле целог ВаП-а којом се обезбеђују повољни услови за извршавање задатака сопственим снагама. У односу на ситуацију у ВаП-у могући су следећи степени његове контроле и заштите:

– *неповољна ситуација у ВаП-у*, која подразумева да снаге РВ и ПВО не поседују довољне способности да ефективно ометају дејства ваздухопловних снага непријатеља;

– *превласт у ваздушном простору* која може бити делимична и потпуна. Делимична превласт у ВаП-у обухвата превласт у одређеном његовом делу или у одређеном периоду када наше снаге могу изводити дејства и противдејства без посебно ограничавајућег утицаја на непријатељеве ваздухопловне снаге;

– *потпуна превласт у ВаП-у* обухвата превласт у з/о или на целој територији РС за време извођења операције, када наше снаге имају надмоћ у ВаП-у и могу изводити дејства без ограничења и утицаја непријатеља.

Контрола ВаП-а је веома комплексна, јер га истовремено користе и војни и цивилни ваздухоплови. Временска размена информација преко интероперабилних средстава телекомуникација мора бити ефикасно координирана и интегрисана ради спречавања конфликта у ВаП-у. Фреквенција међународног ваздушног саобраћаја изнад територије РС је у константном порасту, те је контрола ВаП-а уједно и међународна обавеза која, услед све веће претње терористичким дејствима из тог простора, све више добија на значају.

³⁴ („Службени гласник РС”, бр. 116 од 11. децембра 2007, 88 од 28. октобра 2009, 88 од 28. октобра 2009 – др. закон, 104 од 16. децембра 2009 – др. закон, 10 од 29. јануара 2015, 36 од 10. маја 2018).

Закључак

Одбрана ваздушног простора државе, као дела њеног територијалног интегритета, представља велики изазов, с обзиром на то да је суверенитет у њему тешко остварљив. Развој технологија комерцијалних и борбених система, међународни споразуми и уговори о коришћењу ваздушног простор, усложњавају овај проблем.

По стратешким документима Републике Србије, неке од основних националних вредности јесу државни суверенитет и територијални интегритет. Део територије, који се налази изнад земље, простира се до одређене висине и ограничен је могућностима државе да га досегне на било који начин: електронски (осматрањем) или физички (авијацијом) и имплементира се у наведене националне вредности. Анализирајући значај овог дела државне територије (посебно значај за одбрану земље), може се закључити да је неопходно детаљно разматрати доношење одлука о његовој заштити.

Ваздушни простор изнад територије неке државе дели се на зоне и класе. У зависности од тога да ли је реч о подели по нивоу обезбеђења ваздушног саобраћаја, врсти летова, правилима за извршење тих летова и контролисаности ВаП-а, одређена је и класификација и одговорности у односу на те класе.

Ваздушни простор Републике Србије је непрекидно изложен могућим опасностима, ризицима и претњама по безбедност, чиме се угрожава сувереност државе. Наш ваздушни простор је у великој мери заштићен од различитих облика угрожавања. Чињеница да данас цивилни ваздухоплови, војни авиони и беспилотне летелице имају све боље перформансе (велике брзине, све виши плафон лета, смањене димензије, смањен радарски одраз, велику аутономију лета и др.) захтева разматрање унапређења система контроле и заштите ваздушног простора. С тим у вези, кроз документа државе мора се детаљно дефинисати војна компонента која се ангажује на овом стратешком задатку. Кроз стратегију националне безбедности, стратегију одбране и нижа акта, потребно је одредити снаге и средства за опремање Војске савременим системима и платформама, као што су вишенаменски борбени авиони, савремени радари и ракетни системи за противваздухопловна дејства великог домета. Последњих неколико година сведоци смо модернизације средстава, као и њиховог испитивања, тестирања и увођења у употребу Војске Србије.

Контрола ВаП-а, због тога што представља најслабију карику у ланцу одбране државне територије, мора бити прецизна и одлучна. Са аспекта економије и добити државе, она мора бити флексибилна и прилагођавајућа, због утицаја великих светских авио-компанија и држава које користе наш ВаП ради остварења својих националних интереса. На једној страни, стуб контроле и очувања ВаП-а представља војна компонента, а други стуб чине цивилне структуре. У сарадњи ова два чиниоца одбране земље огледа се и њена сигурност, очување суверенитета и територијалног интегритета.

Стратегија одбране Републике Србије, кроз политику одбране, изражава став да ефикасно управљање системом одбране и правовремено откривање и превенција изазова, ризика и претњи има једну од главних улога по питању заштите суверено-

сти, независности и територијалне целовитости. Контроли ваздушног простора мора се посветити много већа пажња при изради доктринарних докумената, која произилазе из циљева, вредности и интереса Стратегије националне безбедности РС. Јер, изазови, ризици и претње по државу из домена контроле ВаП-а могу изазвати дуготрајне и далекосежне последице по суверенитет и територијалну целовитост Србије.

Литература

[1] Јовичић, Драгомир. 2011. „Суверенитет као структурални елемент државе у 21. вијеку.” 8. *Научни скуп са међународним учешћем, Синергија 2011.*

[2] Липовац, Милан. 2016. *Национална безбедност Републике Србије у регионалном безбедносном подкомплексу Западни Балкан.* Београд.

[3] Мијалковић, др Саша. 2009/2. „Национална безбедност од Вестфалског концепта до постхладноратовског.” *Војно дело.*

[4] Пејчић, Предраг. 1980. *Неповредивост ваздушног простора.* Београд: Војноиздавачки завод.

[5] Нешковић, Слободан, 2019/4. „Национални субјекти међународних односа и ограничени суверенитет.” *Економија, теорија и пракса.*

[6] Група аутора, Доктрина Војске Србије, Београд, 2010. године.

[7] Суботић, Страхиња. 2015. „Територијални интегритет и суверенитет насуprot праву на самоопредељење.” *Институт за Европске послове.* 3 фебруар.

[8] Група аутора, Доктрина (Р)ВиПВО, Београд, 2012. године.

[9] Станковић Витомир, Иницијативе и препоруке за формирање јединственог европског неба и функционалних авио-блокова ваздушног простора, Војно дело, 6/2017.

[10] Станковић Витомир, Петошевић Владимир, Контрола и заштита ваздушног простора Републике Србије, Војнотехнички гласник, 2012.

[11] Група аутора, Закон о ваздушном саобраћају Републике Србије „Службени гласник РС”, бр. 73/10, 57/11, 93/12, 45/15 и 66/15-др. закон.

[12] Група аутора, Уредба о класама ваздушног простора Републике Србије и условима за њихово коришћење, „Службени гласник РС”, бр. 106/2013.

[13] Група аутора, Студија концепта развоја система ПВО за период 2017. до 2025. године, август 2017. године.

[14] Група аутора, Процена угрожености ваздушног простора Републике Србије, документ из Елабората стално задејствованих снага за КиЗ ВаП РС, 2018. година.

[15] Група аутора, Материјали са анализе оперативних способности РВ и ПВО за 2018. годину.

[16] <http://www.smatza.rs>, новембар 2019. године

[17] <https://www.eurocontrol.int>, новембар 2019. године

[18] <https://www.ecac-ceac.org>, новембар 2019. године

[19] http://www.vs.rs/sr_lat/jedinice/vojska-srbije/ratno-vazduhoplovstvo-i-pvo/odeljenje-za-kontrolu-zastitu-i-alokaciju-vazdusnog-prostora

[20] <http://iea.rs/blog/2015/02/03/territorial-integrity-vs-self-determination-serbia-and-kosovo-as-an-example/>

Резиме

Стратегија националне безбедности, како у многим државама, тако и у Републици Србији, не сагледава и не развија детаљно опције по којима се угрожавање националне безбедности све више испољава угрожавањем ваздушног простор, како по питању територијалног интегритета државе – њених граница, тако и по питању суверенитета државе – угрожавајући њено становништво, економију, привреду, здравствени систем и друго.

Као пример угрожавања једне државе често се наводи и нелегално и непријављено превозење опасних материја кроз њен ваздушни простор, промена рута, улазних и излазних коридора авиона моћних авио-компанија, ради уштеде времена – новца, на одређеном лету.

Сагледавајући карактеристике ваздушног простора Републике Србије, дефиниције и одреднице међународних уговора и споразума, може се закључити да има пуно изазова у његовој контроли. Због тога се овај део државне територије мора посматрати као посебан подсистем националне безбедности, како у миру, тако и у рату. Само тако се могу правилно одредити конкретни изазови, ризици и претње при доношењу докумената битних за безбедност и одбрану државе.

Рад се бави анализом докумената од националног значаја, као што је Стратегија националне безбедности, као почетних аката за планирање одбране једне земље. У поглављима су дефинисани појмови суверенитета и територијалног интегритета, теоријски, али и у конкретном случају Републике Србије. Као посебна целина територије, ваздушни простор Републике Србије је дефинисан и описан са свим својим карактеристикама, изазовима и претњама које могу бити изазване његовим угрожавањем.

Коначно, указано је на значај примене ваздушног простора, као саставног дела територије сваке државе, у изради докумената која су стратешки важна за одбрану и заштиту. Документа важна за функционисање и опстанак наше државе, имају још доста простора, који треба попунити „бригом“ о контроли ваздушног простора, у смислу још снажнијег одвраћања од могућности нарушавања интегритета и суверенитета земље од стране земаља у окружењу и светских сила.

Кључне речи: *ваздушни простор, контрола, безбедност, изазов, претња, национална безбедност*

© 2021 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

